

Сергій Горбенко,

доктор педагогічних наук, професор
Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова

ПРИНЦИП ГУМАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Пріоритети розвитку сучасної мистецької освіти в Україні, як загальної, так і мистецької передбачають її подальшу гуманізацію. Це означає системне введення в навчально-виховний процес людських критеріїв і, перш за все, моральності, духовності, краси. Метою загальної мистецької освіти повинні стати педагогічна підтримка досягнень особистості, реалізація її прагнень і утвердження людського достоїнства, створення умов для розвитку здібностей, інтересів і нахилів кожного учня. При цьому, ведуча і основна роль має належати вчителю, який забезпечує реалізацію гуманістично спрямованого навчання і виховання особистості, що зберігає свою індивідуальну неповторність, самобутність і природовідповідність. Сутність і зміст процесів гуманізації повинні знайти відображення не просто у знаннях, поглядах та уміннях майбутніх учителів музичного мистецтва, а й стати їх переконанням. Така стратегія перекликається із шкільними освітніми стандартами.

Витоки гуманізації навчально-виховного процесу пов'язані з ідеями відомих педагогів і психологів ХХ ст. – М. Бахтіна, Р. Бернса, Г. Ващенко, Л. Виготського, Д. Дьюї, А. Макаренка, А. Маслоу, М. Монтесорі, К. Роджерса, В. Сухомлинського, Я. Чепіги та ін. Аналіз сучасної науково-педагогічної думки демонструє одностайність у визнанні пріоритетності гуманістичного змісту навчання і виховання особистості. Разом з тим, особливий наголос робиться на проблемі підготовки вчителя до практичного здійснення нової освітньої стратегії (А. Бойко, І. Бех, Є. Бондаревська, І. Зязюн, Л. Кондрашова, В. Краєвський, О. Пехота, О. Пошетун, В. Сластьонін, Т. Сущенко, Г. Філіпчук та ін.). Знаходиться в полі зору вчених і якість та спрямованість змісту підготовки сучасного вчителя музичного мистецтва (О. Гончарова, О. Гумінська, О. Михайличенко, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалка, А. Растригіна, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Хижна).

Метою статті є зосередження уваги на стратегічних орієнтирах фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва в контексті гуманізації навчально-виховного процесу.

Принцип гуманізації спрямований на нове змістове наповнення фахової підготовки вчителя музичного мистецтва, який повинен створити максимально сприятливе середовище для розкриття і розвитку здібностей і потенційних можливостей учнів для їх самовизначення. За нашим переконанням найсучасніші методи у цій діяльності матимуть

сенс лише тоді, коли буде знайдено «діалогічну істину», забезпечено оптимальні умови для самореалізації учасників педагогічного процесу, налагоджені взаємоповажливі стосунки між учителем і учнями. Тобто, необхідне вільне володіння студентом набором наступних комунікативних умінь: спілкуватися, слухати, знаходити взаєморозуміння з вихованцями у процесі всіх видів музичної діяльності; творчо й винахідливо діяти в неординарних педагогічних ситуаціях; передавати свої думки, почуття, враження за допомогою мовлення як учителем так і учнями; переконувати їх у вірному оцінюванні змісту того чи іншого музичного твору, створювати атмосферу підтримки учнів; вести спостереження за музичним розвитком дітей усіх вікових категорій та ін. За таких обставин з'являється нова педагогічна етика, яка спирається на довіру, взаємоповагу, творче співробітництво.

У цьому контексті, варто взяти до уваги точку зору О.Норкіної, яка вважає, що «ієрархію понять пов'язаних з гуманізацією можна представити як етапи розвитку взаємовідносин учителя й учня» [3, с. 82]. Перший етап – співпорядкування (стиль взаємин у традиційній класно урочній технології). Другий – співпраця (початок розвитку гуманістичного стилю, коли вчитель створює умови для формування мотивів зацікавлення, оптимізації, а в учня формується відповідна активність). Третій – співробітництво (завершення розвитку гуманістичного стилю, що характеризується реалізацією всіх принципів гуманістично зорієнтованої технології навчання). Четвертий етап – співтворчість (вища форма співробітництва вчителя й учнів, коли творчість останніх зумовлено творчістю вчителя) [3, с. 83].

Принцип гуманізації передбачає особистісно орієнтовану спрямованість навчально-виховного процесу в якому центральне місце належить педагогічній майстерності вчителя. Якість його підготовки, рівень освіченості визначається тим, наскільки він здатен визначити пріоритет особистості, її унікальність; зорієнтувати музично-освітній процес на розвиток особистості учня у відповідності з його можливостями, здібностями; ставити такі цілі, які передбачають особистісно-діяльнісний підхід у формі рольової перспективи, що стимулювали б пізнавально-творчу активність учнів, розвивали їх емоційну сферу. Майбутній учитель музичного мистецтва має володіти рядом професійних якостей: здатністю до самопізнання, самовизначення, співставлення власних особистісних якостей з вимогами особистісно орієнтованого підходу до музичного навчання і виховання учнів; прийомами та способами професійної саморегуляції, використання індивідуальної самодіагностики; вміннями творчо змінювати свою особистість на основі музикознавчих та психолого-педагогічних знань, встановлювати суб'єкт-суб'єктні стосунки з учнями, здатністю усвідомлювати перспективу свого професійного вдосконалення в умовах інновацій, реалізовувати і розвивати власні педагогічні здібності та ін. Чи

отримує усі ці вміння і навички студент у стінах ВНЗ? Чи прониклись викладачі такими стратегічно важливими підходами у формуванні фахових компетентностей майбутніх учителів?

Згідно з принципом гуманізації учитель виступає не суб'єктом, що керує об'єктами, він є співучасником процесу музичного пізнання, не примушує, а лише переконує учнів у необхідності засвоєння того чи іншого змісту інформації, набутті певних умінь і навичок. Для створення умов особистісного розвитку дітей в ході різних видів їх музичної діяльності педагог керується наступними вимогами: сприяння розкриттю суб'єктивного музичного досвіду учнів; оцінювання їх музичної діяльності не тільки за остаточним результатом, а й за обставинами його досягнення; вибудовування процесу навчання і виховання на основі заохочення та аналізу з боку кожного учня якості роботи інших на музичному занятті тощо.

Особистісно орієнтоване музичне навчання і виховання забезпечується наступними вихідними позиціями педагога: особистість учня є унікальне явище, тому вона достойна поваги, навіть якщо не є зразковою; розвиток учня є цілком всієї мистецько-освітньої системи в школі; в цьому процесі створюється максимально можлива атмосфера успішності дитини і високий рівень підтримки її музичних досягнень; учень є активним і вільним суб'єктом музично-освітнього процесу, а не об'єктом, який пасивно та слухняно засвоює матеріал; досягнення вихованця оцінюються не у порівнянні з іншими дітьми, а в динаміці тільки його особистих позитивних змін, за різними джерелами і в різний час. На основі вище викладеного, бачиться можливим виділити наступні компоненти готовності студента до професійної діяльності: *ціннісно-мотиваційний, змістово-процесуальний, рефлексивний*.

Ціннісно-мотиваційний компонент є базовим і складається із системи мотивів, особистісних смислів та цілей професійної діяльності вчителя. Це, в першу чергу, мотиви зацікавленості і захопленості своїм предметом; професійної відданості, усвідомлення цінності співпраці з учнями на основі діалогових і полілогових форм роботи. Важливою складовою цього компонента є орієнтація на процес досягнення результатів виховання засобами музики, віра в творчі можливості кожної дитини, усвідомлення положення про те, що учні є продуктом своєї власної діяльності та постійно розширюють коло своїх інтересів. Включаємо до цього компонента прагнення вчителя до інноваційного проектування музичної діяльності учнів; уміння налагодження суб'єкт-суб'єктних стосунків між учасниками виховного процесу та створення на музичних заняттях ситуацій успіху.

Змістово-процесуальний компонент передбачає систему професійних знань, умінь і навичок, до яких відносимо: оволодіння соціально-культурним досвідом людства, його історично створеним духовним багатством в галузі історії музики, інструментального,

диригентсько-хорового і вокального виконавства; освоєння методики музичної освіти на основі особистісно-зорієнтованого підходу (індивідуалізації, диференціації, суб'єктності, довіри та підтримки, творчості і взаєморозуміння, вибору та успіху).

Рефлексивний компонент готовності вчителя музики до виконання професійних обов'язків включає такі якості як самостійність у здобуванні науково-педагогічних і методичних знань, поясненні реальних музично-педагогічних явищ; уміле орієнтування в постійно змінюваному потоці інформації в галузі музичної освіти особистості; здатність використовувати музику як засіб саморегуляції досвіду учнів та ін.

Важливою рисою вчителя музичного мистецтва є уміння створювати особистісно орієнтовані ситуації на уроці музики. Це може відбутися тоді, коли педагог допоможе кожному пізнати себе, свої музичні нахили, подолати окремі вади музичного сприймання, уяви, пам'яті, мислення; переступити скутість і замкненість. Надзвичайно важливо, аби створена система ситуацій зачіпала струни душі кожного учня, впливала на його емоційний стан. Лише тоді він зможе свідомо керувати власною музичною діяльністю, прагнучиме постійно збагачувати свій суб'єктивний музично-естетичний досвід.

Обов'язковим атрибутом успішного навчального процесу у ВНЗ є орієнтація майбутнього вчителя на креативність, як багатогранного універсального явища. Цей феномен розглядається нами в сенсі пошуку вчителем музики неординарних, нестандартних підходів, прийомів, методів та форм роботи з музичного навчання і виховання учнів, розкриття їх потенційних здібностей, інтересів і можливостей. Надто важливими є особливості його творчого мислення, яке характеризується *оригінальністю* (здатність генерувати нестандартні ідеї вихованців); *гнучкістю* (уміння перебудовуватися і відмовлятися від шаблонних підходів); *точністю* (доведення до завершення результатів музично-творчої роботи учнів); *прогностичністю* (здатність передбачити реалізацію і розвиток запропонованих ідей за певних умов).

Активному впровадженню креативності в музично-освітній процес, на нашу думку, може сприяти уміння організовувати проблемне навчання на основі стимулювання емоційної та інтелектуальної активності учнів у процесі сприйняття, виконання та створення музики. Важливого значення в процесі гуманізації набуває зосередження уваги вчителя на розвитку помічених музично-творчих рис, якостей у тієї чи іншої дитини, активне використання нестандартних форм і технологій музичного навчання і виховання.

Особливого значення у діях вчителя набуває позитивність і оптимістичність в оцінюванні участі дітей у різних видах музичної діяльності. При цьому педагог має володіти умінням підкреслювати цінність, неповторність індивідуальних досягнень учня, відзначати і позитивно оцінювати, хай і незначні, але помітні зміни в його музичному

розвитку. Підтримка, успіх у музичній діяльності розглядається як мотив, стимул до саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації. Дитина, яка відчула такі дії з боку вчителя, стає більш цілеспрямованою, упевненою, відкритою для спілкування, краще володіє собою, проявляє свої можливості в усіх видах музичної діяльності. У вчителя має бути постійна потреба допомогти, підтримати, але ніяк не принизити людську гідність кожної дитини.

Отже, для успішної реалізації принципу гуманізації навчально-виховного процесу в практичній діяльності потрібна якісно підготовлена особистість учителя-професіонала. Серед структурних ознак педагогічної якості виокремлюємо наявність системи стосунків «учитель-учень», спрямованість професійних дій педагога на роботу з людською якістю, особливі процедури організації музичної діяльності, які забезпечують цілеспрямовану зміну властивостей кожної дитини і умови їх становлення; вміння вибудовувати особистісно орієнтований зміст навчання і виховання, в тому числі систему оцінювання досягнень учнів; формування креативних якостей у майбутніх учителів та здатність їх виховання в учнів; посилення у студентів розуміння і прийняття самоцінності кожної дитини, суб'єктних функцій, спрямованих на використання у практичній діяльності принципу гуманізації музичного навчання і виховання.

Список використаних джерел

1. Грудинін Б. О. Педагогічна взаємодія: вимоги в контексті особистісно орієнтованої освітньої парадигми / Б. О. Грудинін // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Науковий журнал. – Суми : СДПУ, 2014. – №5(39). – С. 245–255.
2. Науказ Д. А. Некоторые аспекты проблемы формирования профессиональной готовности учителя-музыканта XXI века / Д. А. Науказ // Музыка и время. – 2003. – № 3. – С. 43–46.
3. Норкіна О.Ф. Гуманістично орієнтовані технології навчання у загальноосвітній школі України (кінець ХХ – поч.ХХІ ст.) : монографія / О. Ф. Норкіна. – К. : Київський університет, 2006. – 164 с.
4. Панасенко Е. Гуманізація педагогічної освіти у вищій школі / Е. Панасенко // Рідна школа. – 2002. – №8-9. – С. 13–15.